

Мр Слободан Радовић

Ужице

УДК 02 Ружић Д.

БИБЛИОТЕКАРСТВО ДОБРОСЛАВА РУЖИЋА

Доброслав М. Ружић (1854 -1918), студент природних наука у Минхену и Јени, средњошколски професор у неколико српских градова, писац, преводилац и сенатор, био је истакнути културни и национални радник. Био је библиотекар у Народној и Дворској библиотеци и објављивао је радове из области библиотекарства.

– Заиста је, поред школе, најважније средство за образовање библиотека и читаоница, оне су управо допуна школе, пошто се у њој наставља започето образовање. Јер, ако се после школе не чита, а читати се може ако има библиотеке, онда се лако заборавља све што се у школи учило – записаће Доброслав Ружић на самом почетку двадесетог века, у расправи *О библиотекама*.¹⁾

Посвећен науци, као изразити представник новог века, Ружић је расправу *О библиотекама* писао са искуством које сажима библиотеку као метафору новог. Ламент о непрестаном образовању, и превратничкој улози знања, Ружић исказује у време када се појављује *Српски књижевни гласник* са својим захтевима за академизмом и образовањем. Уредник европеизованог *Гласника*, Богдан Поповић, тада ће записати:

„Дар нам најмање недостаје: што највише недостаје, то је рад!“

Школован у Минхену и Јени Ружић је упознао уређене европске библиотеке. Дошавши 1878. године у ужичку гимназију, Ружић се, после неколико година, нашао у управи ужичке књижнице и читаонице.

Ружићев рад у ужичкој библиотеци поклапа се и са страначким успонима: 1881. године биран је за одборника у Ужицу. Иако у опозицији, радикали су

добили већину одборничких општинских места а у управи библиотеке преузели су функције председника и деловође.

Доношењем Закона о народним библиотекама 1881. године, на захтев Министарства просвете и црквених дела, библиотеке су биле обавезне да шаљу извештаје о свом раду. Извештај о раду ужичке библиотеке потписали су професори Јанићије Манојловић, председник и Доброслав Ружић, деловођа Читаонице. Захваљујући својој стручности, Ружић је писао извештај врло прегледно и на основама и принципима библиотекарства које је поставио Стојан Новаковић. Извештај има десет поглавља, са редоследом: установљење Читаонице, број чланова, приходи, расходи, финансијско стање, намештај, непокретности, новине, број књига, број мапа. У извештају истиче структуру листова, а и значај старе књиге. Разврстава листове које има Читаоница на: **Српске политичке новине** (Видело, Застава, Исток, Српски лист, Глас Црногорца), **књижевне српске листове** (Хришћански вјесник, Порота, Јавор, Српска зора, Стармали, Домаћница, Школски лист, Здравље, Родољуб, Голуб) и **стране новине** (Algemeine Zeitung, Pressa, Le Danible).

Овом извештају додаје и податак да у фонду имају и прве три свеске „Отаџбине“, док у књижници ужичке читаонице „има 485 комада књига међу којима има старих и ријетких“.

Из извештаја се не сазнаје структура књига, не знају се ни читалачка интересовања, али је састављач извештаја сасвим био сигуран да треба да истакне да се међу књигама налазе и оне „које су старе и ријетке.“

Из Ружићевог извештаја, поред читања књига и новина, види се још једна читаоничка активност – то су беседе. У то време Ружић се радо појављује као беседник и предавач. Држи предавања о отровима, о мирису, о цвѣћу, дувану.

Ускоро, доћи ће драматични дани за професора и библиотекара Доброслава Ружића.

Оптужен, и у време Тимочке буне и у време Ивањданског атентата, Ружић ће 1894. године напустити Ужице. Са собом у нову средину понео је библиотечко искуство. Оно ће му, заиста, ускоро требати.

У Народној библиотеци

Доласком радикала на власт настаје мирнији период у животу педесетогодишњака Ружића.

Крајем октобра 1900. године, указом Њ.В. Краља, на предлог министра просвете и црквених дела, постављен је за професора Више женске школе.

Иако је примљен за професора у Вишој женској школи краљице Драге, министар просвете и црквених дела је, желећи да покрене живљи рад у Народној

библиотеци, упутио професора Ружића и суплента Владана Јовановића у библиотеку.

У извештају Више женске школе за 1901. годину у попису професора, уз име Доброслава Ружића наведено је: ради у Народној библиотеци. И следеће две године у извештају, уз име Доброслава Ружића, стајала је напомена: ради у Народној библиотеци.²⁾

Разлози за премештај могу се наслутити и у извештају Народне библиотеке упућеном Српској краљевској академији наука:

„Сав је тај неред знатно повећао нешто што сад задаје много непријатнога посла, а то је до крајности непажљиво коричење књига. Тим је од почетка 1902. године руковао један од послужитеља, и као неписмен, и у том послу невестит човек, начинио велики неред, дајући да се укоричавају заједно ситније књиге и брошуре разних језика, разних предмета и сасвим раздалеких инвентарских бројева. Исто су тако измешани и испреметани поједини табаци из разних свезака, па и из сасвим разних дела, да ће Библиотека задуго имати посла и трошка док тај неред уреди.“³⁾

Допавши у библиотеку у којој нису многе књиге инвентарисане, неке инвентарисане погубљене, преписка, чак и Вукова, растурена а дупликати завођени као нова дела, некадашњи деловођа ужичке библиотеке, Доброслав Ружић, наћи ће се пред изазовом да, у духу новоусвојеног закона који је на снагу ступио јануара 1902. године, уређује библиотеку.

Нове снаге, професор Доброслав Ружић и суплент Владимир Јовановић, придружују се библиотекару управнику Љубомиру Јовановићу и помоћнику Миловану Ђ. Глишићу, те руковоацу Јосифу Мајзнеру.

У београдској библиотеци имао је Ружић сјајне узор и знамените претходнике.

Јосиф Мајзнер после Новаковића успешно наставља рад у библиотеци, библиотека је одвојена од Музеја, донет је и први закон о Народној библиотеци и Музеју 1881. године, у време када се Стојан Новаковић, по трећи пут, нашао на месту министра просвете.

У библиотеку после Новаковића стижу значајна имена српске културе: Јован Бошковић, Нићифор Дучић, Милан Ђ. Милићевић, Драгиша Станојевић, Стојан М. Протић, Љубомир Јовановић и Јован Томић.

Прилив књига у библиотеку је све већи, а то значи и нове обавезе у којима се нашао библиотека која је била под надзором Српске академије наука, уместо министарства просвете. Надзор је Академија задржала све до краја Другог светског рата. За то време Народна библиотека своје годишње извештаје подноси Академији, а она их штампа у *Годишњаку Српске краљевске академије*.

Ружићевом доласку у Народну библиотеку претходе и нормативне иновације у библитекарству, наиме у јануару 1901. године усвојен је потпунији и савременији Закон о Народној библиотеци.

Утврђени су библиотечки задаци: она треба да помаже неговању науке, да шири народно образовање и израђује српску библиографију. Набављаће све српске и хрватске књиге, часописе и новине; све стране књиге о српском народу и земљама; све важније књиге о суседима српског народа, и најважније књиге из светске а нарочито словенске књижевности.

Законом је одређена и организација Народне библиотеке: она ће имати два одељења - једно за штампане књиге и часописе и друго за рукописе.

Ту, у библиотеци, Ружић се нашао међу познаницима: са Глишићем се упознао још у *Враголану*, са Миловановом сестром Станком, која је била врсна учитељица српског језика нашао се у Вишој женској школи, а Мајзнера је познавао још из времена када је Стојан Новаковић био у библиотеци.

По доласку у Народну библиотеку Ружић ради у одељењу рукописа. Нашао се пред великим послом, требало је исписивати нови инвентар рукописа. Јер, у почетку су рукописи инвентарисани, и није било тешкоћа док се под инвентарним бројем налазио један рукопис, али када су се под једним инвентарским бројем почели заводити свежњеве од неколико стотина необележених рукописа настале су невоље.

Библиотекар Јовановић у извештају који је послао Академији наука вели:

Таквих свежњева има повише, са две три хиљаде писама, па су се током године писма из једног свежња измешала са писмима из другог, тако да су то, у ствари, постале велике гомиле неуређених и необележених писмена, и сва је прилика да је тако понешто и нестало из Библиотеке.

...Прека је потреба да се сва писмена, која нису књиге, уведу у инвентар, а како се то није могло учинити у старом инвентару, начињен је нарочити инвентар за писма и друга писмена...

На послу уписа у нови инвентар ради професор Ружић. Сваки рукопис уписује у књигу инвентара рукописа, потом их одваја у посебне коверте, на картону исписује опширнији извод а у инвентару кратко предмет садржине.

Може се само замислити како је био узбуђен када је уводио писма Вука Карацића, Ђуре Даничића и Лукијана Мушицког....

Током године уредио је и увео 796 јединица.

Библиотекар Јовановић овако оцењује Ружићев рад:

Надати се да ће српски научници у овој збирци, кад се сва уреди и њима учини приступном, наћи нове прилике и грађе за своја проучавања народне прошлости.

Па тек колико је посла било да се штампане књиге правилно уведу у инвентаре!

Неке старије књиге биле су уведене међу обичне штампане књиге. Тако је било не само са српским књигама латинске буквице него и са глагољским књигама, католичким и протестанским.

А док Ружић сређује писма и рукописе и припрема статистички извештај о раду, библиотекарски помоћник Милован Ђ. Глишић припрема каталог словенских књига, а Љубомир Стојановић штампа каталог са описом рукописа Народне библиотеке. Уз то Милован Ђ. Глишић прима и чува читалачке кауције за изнете књиге, уписује у инвентаре нове књиге и чува кључеве од каса са рукописима.

Први статистички преглед Народне библиотеке за 1901. годину, који „због краткоће времена“ није поднет Српској краљевској академији, Ружић у два наватка објављује у *Српском књижевном гласнику*.

Састављач извештаја Доброслав Ружић уноси неке новине у годишњем извештају, које је захтевао и нови Закон о библиотекама; даје преглед о читаности књига по групама, као и о читаности периодике. У уводном делу извештаја истиче просветитељску улогу библиотеке:

„Далеко смо од тога да не будемо задовољни с постигнутим радом наше Народне библиотеке, али ми бисмо се радовали ако бисмо дочекали да наша Народна библиотека заиста буде народна...“

Извештај има тринаест поглавља: у првом је бројчани преглед читаних књига по областима – белетристика је на првом месту (прочитано је 4.019 књига); у другом поглављу је преглед часописа, у трећем преглед политичких новина и њихова читаност (на првом месту су Српске новине, па Одјек, Видело), у четвртном је преглед читаности часописа (Летопис Матице српске, Отаџбина, Гласник Ученог друштва), затим читаност часописа на страним језицима (*Revue bleue*, *Mondes*, *La Nature*), читаност страних књига; коришћење рукописа и карата; читаност по месецима (највише у децембру); најчитанији писци и дела (Толстој, Иго, Ј.С.Поповић, Шекспир, Дрепер).

Из Ружићевог извештаја за прву годину двадесетог века сазнаје се да међу ондашњим читаоцима највише има ђака Велике школе, затим професора и чиновника, адвоката, свештеника, а на последњем месту су учитељи.

И ако читање представља деликатан антрополошки феномен, онда се из овог извештаја може сагледати дух једног времена. А ако читати значи комуницирати са људима, онда и избор књига за читање данашњем историографу говори о природи некадашњих читалаца.

Наредне 1902. године, у *Српском књижевном гласнику* у рубрици: *Библиотечке сваштице*, објављује занимљивости из светских библиотека, са намером да укаже на достигнућа у светском библиотекарству. Прве „библиотечке сваштице“ објављује у другој свесци *Српског књижевног гласника*,

1902. године. Као белешке објављује 36 „сваштица“ из разноликог света библиотекарства. Све их потписује са „Библиофил“.

Рубрика показује да је Ружић изузетно добро обавештен о стању библиотека у свету.

Објављивању „библиотечких сваштица“ претходило је објављивање расправе *О библиотекама*, у којој је на сажет начин представио светске библиотеке.

Рубрика је разноврсна, представљени су разни типови библиотека: јавне библиотеке, библиотеке за децу, варошке библиотеке, путничке библиотеке, универзитетске библиотеке; знаменити светски библиофили, завештања, предаја рукописа познатих писаца библиотеци, о царској библиотеци у Бечу, најскупљој приватној библиотеци у Европи. У *Сваштицама* се може наћи и таква вест као што је вест да је рукопис свога романа *Рат и мир* Толстој поконио Румјанцовљевом музеју у Москви, и да је најскупоценија приватна библиотека у Европи Е. Спенсера продата за шест милиона марака.

Неке рубрике се читају и данас као занимљиво штиво, на пример:

У Лондону је у једном кварту основана библиотека и читаоница за децу. И што је врло поучно, по уверавању родитеља, откако је та читаоница заведена, деца су много боља и послушнија. Мања деца разгледају слике а старија читају. Баци могу да носе књиге кући и да читају, на тачност враћања строго се пази.

У огледу *Народна библиотека у Београду* –упоређена са *Народном библиотеком у Софији*, Ружић поново истиче значај библиотека:

Данас су библиотеке културно обележје једног народа, и њихови статистички бројеви колико су драгоцени подаци за суд о образованости једног народа, толико дају занимљивих обавештења о томе како и које књиге пролазе, који су аутори актуелни, и какви су односи између књижевне вредности или створене репутације и броја читалаца једнога писца.⁴⁾

Из овога огледа, после једног века, неки писци који су били у врху читаности, данас су потпуно заборављени. Међу најчитанијим српским писцима били су Милан Ћ. Милићевић, Јован Суботић, Милован Видаковић. Данас се једино књижевни историчари баве се овим писцима.

У време када припрема прилоге за „библиотечке сваштице“ Ружић објављује сажету и прегледну расправу *О библиотекама*, којом дијахронијским приступом, у књизи која има 48 страна, описује развој светских библиотека. Ова популарно написана књига о јавним библиотекама које аутор много уважава, првобитно је објављивана у наставцима у *Просветном гласнику*, а потом објављена као књига, имала је два издања, 1901. и 1922. године.

Попут рационалисте Доситеја Обрадовића, Ружић, у жељи да предочи како образован свет уместо споменика од камена подиже библиотеке које ће просвећивати народ, цитира Розегера:

Кад би се капитал што вреди један споменик дао под интерес, и од тог интереса годишње набављала дела песничка и раздавала бесплатно народним библиотекама, било би несравњено целисходније, и био би, у ствари, жив незаборављен споменик⁵⁾.

У дворској библиотеци

Почетак је двадесетог века, Доброслав Ружић педесетогодишњак и врло угледан грађанин.

Породица Ружића у Београду је честита породица.

У рубрици *Дневне вести*, у јануару 1903. године, *Београдске новине* обавештавају да је умрла Аница Ружић „нежна мати г.г. Добре Ружића, сенатора и Жарка Ружића, новинара.“

Добров брат Жарко, у вишим грађанским слојевима радо виђени новинар, постаје уредник новопокренутог листа *Правда*.

Добра Ружић, биран у разне одборе, добар је познавалац библиотечке теорије и праксе. Ускоро ће једним именовањем његово књигољупство бити награђено. Краљ Петар Први је волео и ценио књигу, те је доласком у двор поставио за библиотекара дворске библиотеке, како извештава дневни лист „Штампа“ 11. јула 1903. године, свог пријатеља Доброслава Ружића, поверивши му сређивање књига и рукописа.

Ружић је нашао библиотеку у нереду, са измешаним књигама, сликама и картама. Дворски библиотекар је уредио библиотеку, књиге су сређене у орманима, музикалије и рукописи смештени у неколико сандука, слике распоређене по стажерима на дну просторије, а географске карте предате Главном генералштабу.

Попис је показао да се на месту предвиђеном за библиотеку налази 175 рукописа, 176 географских карата, 8.034 књиге, 332 слике и 315 музикалија. Попис је показао да је знатан део књижне грађе нестao.⁶⁾

Књижни фонд дворске библиотеке је убрзо сређен и увећан.

Краљ је и сам сакупљао вредна дела, а дворска библиотека је имала по једном ратном сведочанству из 1917. године око 30.000 књига. Најстарија књига је била из 1528. године, али је таквих раритета било мало. Библиотеку су сачињавале: мала збирка краља Милана и друге књиге које јој је касније додавала династија Обреновића, све књиге које су припадале породици Карађорђевића, као и оне које је набављао лично краљ Петар Први.

Инстинкт библиотекара довешће Доброслава Ружића до врло значајног открића.

И док су у фебруару 1915. године из зграде Народне библиотеке у сандуцима спаковани и одаслани у Ниш сви рукописи, све инкунабуле, сви српски

и југословенски часописи, све српске и југословенске колекције, као и све друге колекције које представљају вредност, Доброслав Ружић је у једном сандуку наишао на рукопис Мирослављевог јеванђеља коме се, после Мајског преврата 1903. године, изгубио сваки траг.

До тада, до те трагичне мајске ноћи, Мирослављево јеванђеље, као ретка драгоценост, чувано је у Двору. Донео га је краљ Александар када је 1896. године посетио Хиландар и богато даривао братију. После драматичне ноћи, између 28. и 29. маја, Мирослављевом јеванђељу се губи сваки траг.

Откриће рукописа, и писмо Доброслава Ружића Александру Карађорђевићу, одагнало је све сумње и нагађања о рукопису од великог националног и културног значаја. О догађају важном за српску културу остао је за данашње читаоце запис датиран са: Крушевац, 19. окт. 1915, са Ружићевим аутографом:

„Ваше Височанство,

Кад сам се враћао из Тополе, где сам по позиву Њ. В. Краља био, Краљ ми је предао два његова сандука да их предам Народној банци, што сам и учинио. А један сандук, са артијама, дао ми је да их прегледам и средим, пошто сам ја тај посао већ радио у Народној библиотеци.

Ја тај сандук нисам прегледао, до пре неки дан, хтео сам да видим да нема каквих важних ствари, које не би требало да дођу у непријатељске руке и, на моје велико изненађење, наиђем на Мирослављево јеванђеље, које ми је част да Вам предам на чување где ће бити сигурније но код мене.

Таква реткост и скупocenост мора бити у сигурнијим рукама.

Морам Вам напоменути, да је Краљ, дајући ми да прегледам те артије, казао да је тај сандук био код Душана Вујића, и да је враћен после његове смрти, и да га нико није у Двору отварао.

Вашег Височанства

Одани

Добр. М. Ружић”⁷⁾

У писму је недвосмислено наведено да је Ружићу посао поверен јер је, имајући библиотечко искуство, умео да процени вредност рукописа. И он је то на срећу српске културе урадио.

У тематски врло опсежној објављеној библиографији Доброслава Ружића (Зборник *Сусрети библиографа*, Инђија, 2002. године, стр.173 -193) пописани су и његови радови из области библиотекарства.

Радове из области библиотекарства Ружић објављује почетком 20. века. У то време био је високи државни службеник и за потпис је одабрао псеудоним: Библиофил. Највећи број радова из области библиотекарства Ружић објављује у *Српском књижевном гласнику*, те је Библиографија СКГ, чији је аутор др Љубица Ђорђевић (1982) обухватила све његове радове.

Напомене

- 1) О библиотекама /прештампано из Просветног гласника као засебна књига/. - 1901.
- 2) Државни календар Краљевине Србије, 1901. година, стр. 64
- 3) Српска краљевска академија, Годишњак, 1902. година, стр.153
- 4) Српски књижевни гласник, бр. 7, 1903. година, стр. 528.
- 5) Исто, стр. 48
- 6) А.С : Ружић Грујићу, Београд, 28. 10. 1903. године
- 7) АС, бр. 10579

Резиме

Доброслав Ружић (Чачак, 1854 – Крушевац, 1918) студирао је природне науке у Минхену и Јени, потом био средњошколски професор у неколико српских градова.

Преводио је са немачког језика, писао о Хајнеу. Био је истакнути културни и национални радник. Био је библиотекар у Народној библиотеци Србије и Дворској библиотеци у Београду.

У Народној библиотеци Србије (1901 – 1903) сређивао је и инвентарисао рукописну грађу и издавао старе и ретке књиге, а као добром зналцу библиотечке теорије и праксе поверено му је да среди књижни фонд Дворске библиотеке, што је са успехом учинио.

У време Првог светског рата из колекција које су представљале националне вредности издвојио је рукопис Мирослављевог јеванђеља и предао га на посебно чување.

У опсежној библиографији радова Доброслава Ружића издава се 36 библиографских јединица из библиотекарства. Најзначајнији рад је сажета расправа О библиотекама (прво издање 1901, друго 1922. године) у којој пише о стању светских библиотека.

Мр Слободан Радович

Библиотечная деятельность Доброслава Ружича

Резюме

Доброслав Ружич (Чачак, 1854 - Крушевац, 1918) изучал естественные науки в Мюнхене и Йене, а потом был преподавателем в средней школе в нескольких сербских городах.

Он переводил с немецкого языка, писал о Гейне. Был выдающимся культурным и национальным деятелем. Работал библиотекарем в Народной библиотеке Сербии и Дворцовой библиотеке в Белграде.

В Народной библиотеке Сербии (1901-1903) упорядочивал и инвентаризовал рукописный материал и выделял старые и редкие книги, а как хорошему знатоку библиотечной теории и практики ему доверено привести в порядок книжный фонд Дворцовой библиотеки, что он и сделал с большим успехом.

В течение Первой мировой войны из коллекций, представляющих национальную ценность, он выделил рукопись евангелия Мирослава и передал его на особое хранение.

В объемной библиографии трудов Доброслава Ружича выделяется 36 библиографических единиц из области библиотечного дела. Самый значительный труд - это сжатое научное обсуждение *О библиотеках* (первое издание 1901, второе 1922), в котором он пишет о положении мировых библиотек.

Slobodan Radović, M.A
Librarianship of Dobroslav Ružić

Summary

Dobroslav Ružić (Čačak, 1854 – Kruševac, 1918) studied Natural Sciences in Munchen and Yen, then he was a highschool Professor in several Serbian towns.

He translated from German Language, and wrote about Hein. He was a notable cultural and national workman. He worked as a librarian in the National Library of Serbia and in the Royal Library in Belgrade.

In the National Library of Serbia (1901 – 1903), he was arranging and inventoring the manuscript materials and he withdrew the old and rare books. The arrangement of the Holdings of the Royal Library was entrusted to him, as he was an expert in library theory and practice, and he did it with a lot of success.

During the First World War, he took the the «Miroslavljevo Jevandjelje» (Miroslav Gospel) from the representative collections of the national treasures, and gave the Manuscript to a special care and preservation.

In the large bibliographical works of Dobroslav Ružić, we can separate 36 bibliographical records from the Library Science. The most important work is the abstract of the Dispute/Review on Libraries (first edition 1901, second 1922), where he has written about the state of the worldwide Libraries.